

K počátečnímu období války

Redakčně upravený obsah článku plukovníka A. G. Charkova, kandidáta historických věd, docenta, uveřejněný v sovětském časopise „Vojennaja mysl“ č. 8/1984.

Problematika počátečního období války je svázána se vznikem masových armád koncem 18. a začátkem 19. století. Vlády k dosažení cílů války současně s vedením bojové činnosti silami, které měly k dispozici, začaly uskutečňovat celý komplex politických, ekonomických a vojenských opatření, která by v krátké době zabezpečila mobilizaci všech materiálních a duchovních možností pro potřeby války.

V první světové válce mezi hlavní opatření, která byla uskutečňována na počátku války, patřila: mobilizace, soustředění a rozvinování vojsk na válčisti k vytvoření strategických uskupení, jejich přesun do výchozích prostorů a postupné splnění nejdůležitějších bojových úkolů. Tato opatření byla uskutečňována pod ochranou dříve rozvinutých bojeschopných sil, které vedly pohraniční boje a sražení buď obranného, nebo útočného charakteru.

Rozbor zkušeností z první světové války svědčí o tom, že v budoucnosti budou hlavním obsahem počátečního období opatření, která zabezpečí mobilizaci vojsk, strategické rozvinování hlavní části ozbrojených sil a jejich přípravu k rozhodujícím sražením. Konec počátečního období mů-

žeme stanovit dobou zasazení hlavních sil stran do sražení.

Po první světové válce v souvislosti s hromadným vybavením armád dokonalejšími tanky, letectvem a motorizací vojsk, růstem bojových možností ozbrojených sil a jejich pohotovostí k vedení silných a hlubokých úderů bezprostředně po zahájení války, vznikly různé teorie o vstupu států do války. Např. v Německu, po získání moci fašisty, byla nejuznávanější teorie „bleskové války“, kterou v dalším přijala za své také Itálie a Japonsko.

Zkušenosti z druhé světové války potvrdily, že počáteční období ještě ve větší míře než předpokládala předválečná teorie, obsahovalo mohutné a rozhodné operace, které byly vedeny na různých válčistích. Přitom přípravná opatření, zvláště ze strany agresorů, byla většinou uskutečňována již v době před válkou. Fašistické Německo zahájilo mobilizaci wehrmachtu ve spojitosti s obsazením Rakouska a s přípravou k okupaci Československa. Ke konci srpna roku 1939 byla skrytá mobilizace fakticky zakončena. Polsko zahájilo mobilizaci armády 7 dní před začátkem války, Anglie a Francie 10—12 dní. Jen německé

fašistické velení ovšem dokázalo 1. září rozvinout 95 % svazků. To zabezpečilo wehrmachtu rozhodnou převahu sil a prostředků, získání strategické iniciativy a dosažení významných výsledků již na počátku války.

Hlavním obsahem počátečního období války bylo vedení prvních operací mohutnými strategickými uskupeními všech druhů ozbrojených sil s nejrozhodnějšími cíli. Mělo jak obecný obsah, pro obě válčící strany, tak i specifické zvláštnosti pro každou z nich. Shodnými pro všechny byly: snaha k vedení operací včas připravenými silami k dosažení nejbližších strategických cílů; mobilizační rozvinutí vojsk do zahájení útočné činnosti; uskutečnění prvořadých vojskopolitických, ekonomických a ideologických opatření uvnitř států a také zahraničních akcí. Těsněji než dříve byly válečné události semknuty se systémem politických, ekonomických a vojenskoorganizačních opatření států, dále s morálně psychologickými problémy, které musely řešit vlády a vojenská velení v předvečer a na počátku války.

Specifické zvláštnosti každé válčící strany se projeví především v praktické realizaci rozpracovaných plánů v rozsahu přípravy států a stupni jejich pohotovosti k válce, ve způsobech zahájení války, v množství a kvalitě zúčastněných sil a prostředků v operacích na počátku války, v charakteru činnosti ozbrojených sil, v získaných zkušenostech a v dovednosti velet vojskům. Tyto zvláštnosti tvořily nerovnost podmínek vstupu států do války, což bezprostředně ovlivňovalo průběh a výsledky válečné činnosti.

Agresor, který zahájil nenadálé napadení, od samého počátku války vedl rozsáhlé útočné operace včas rozvinutými a plně bojeschopnými uskupeními ozbrojených sil s uskutečněním maximálně mohutného, ohromujícího úderu s nejbližším cílem zničit vojska prvního strategického sledu nepřítele a tím vytvořit možnosti k vítěznému zakončení „bleskové války“.

Státy, které byly napadeny, vedly v tomto období těžká obranná sražení, zpravidla

silami přikrytí prvního strategického sledu, současně mobilizovaly a přisunovaly bližší operační a strategické zálohy na válčisti, s cílem zadržet nápor nepřítele, zastavit ho a pak přejít k aktivnější činnosti.

Nedostatečně vyřešeným problémem v teorii a praxi počátečního období války napadených států byla realizace opatření v časovém souladu s činností útočnicka v tomto nebezpečném období; byla tam zejména nižší úroveň bojové pohotovosti ozbrojených sil se všemi katastrofálními důsledky, které z toho plynuly.

Bojová pohotovost armády musí být sladěna a úměrná se všemi opatřeními, která uskutečňuje potenciální agresor.

Počátek druhé světové války velmi přesvědčivě ukazuje, že agresor dělal i bude dělat sázku na věrolomné napadení, ve kterém budou mít hlavní úlohu strategické operace, rozpracované a dokonale připravené v míru. Vedení fašistického Německa a militaristického Japonska stavělo na využití pasívní a vyčkávací strategie západních velmocí, výsledků nenadálého napadení, hromadných úderů letectva, velmi silných obrněných svazků a činnosti námořnictva i vzdušných výsadek. Celkový průběh událostí počátečního období války a jeho charakter ovlivnily rozdíly v cílech, které sledovala protistojící uskupení v ozbrojeném zápase. Německo, Itálie a Japonsko vedly aktivní útočnou činnost. Vládcové Anglie a Francie uskutečňovali vyčkávací politiku. Proto ve válkách s kapitalistickými státy wehrmacht dosahoval stanovených cílů. Podařilo se mu zničit vojska prvního strategického sledu obránce a vytvořit podmínky k vítěznému zakončení války.

Jiné následky pro fašistické Německo mělo počáteční období Velké vlastenecké války (22. června — polovina července roku 1941). Před válkou bylo toto období hodnoceno jako časový úsek od zahájení válečné činnosti do zasazení hlavní části ozbrojených sil do sražení. Sovětská vojenská teorie správně vyjadřovala, že bojová činnost v počátečním období války

může být vedena v rozsáhlých prostorech do hloubky 400—600 km. Tato teorie zdůrazňovala, že vojska překrytí budou bojovat v těžkých podmínkách a mobilizace i soustřeďování armád v pohraničních prostorech mohou být zmařeny.

Avšak v praktické činnosti problémy počátečního období války, mobilizační rozvíjení ozbrojených sil a uvedení pohraničních okruhů do plné bojové pohotovosti nebyly vyřešeny, nebyly včas a všestranně vyjádřeny v dokumentech, které nařizovaly přípravu vojsk. Připouštěla se možnost mobilizačního rozvíjení již po zahájení války, nebyly propracovány otázky strategické obrany a vyvedení vojsk zpod prvního úderu. Uvažovalo se o tom, že válka musí být zahájena podle dříve existujícího schématu: hlavní síly jsou zasazovány do sražení za několik dní po skončení pohraničních sražení. Fašistické Německo bylo z hlediska lhot soustřeďování a rozvíjení hodnoceno ve stejných podmínkách jako Sovětský svaz. Ve skutečnosti však ani síly ani podmínky nebyly zdaleka stejné.

Agresor zakončil přípravy k napadení Sovětského svazu dlouho před jeho zahájením. Bez mála dva roky vedl válku proti evropským státům a celá ekonomika Německa byla podřízena potřebám války. Většina evropských států byla obsazena v krátké době a bez podstatného zničení jejich průmyslu, což značně zvýšilo vojensko-technický potenciál Německa. Do německého průmyslu bylo nasazeno 3,1 milionu zahraničních dělníků.

Pro Sovětský svaz bylo počáteční období války charakterizováno mobilizací lidských a materiálových zdrojů k odrazení fašistické agrese. Jeho základním obsahem byly obranné operace vojsk prvního strategického sledu proti nepřátelským nenadálým silným úderům na zemi, ze vzduchu a z moře. Bylo to období skutečného provádění stranických a státních opatření k mobilizaci a rozvíjení vojenského, ekonomického a morálně politického potenciálu státu.

V důsledku hrdinského úsilí sovětských vojsk byla již v polovině července strategická fronta dočasně stabilizována ve značné její délce. Ukázaly se první příznaky přeměny války ve vleklou. To odhalilo veškerou dobrodružnost strategických zámyslů a propočtů německého fašistického velení na zakončení války s SSSR v krátké době. Na sovětsko-německé frontě poprvé v průběhu druhé světové války byla dokázána neopodstatněnost idejí „bleskové války“ proti socialistickému státu, který již tehdy měl mohutný ekonomický, morálně politický a vojenský potenciál, jenž mohl být rychle převeden na válečnou činnost a umožnil tak nejen vydržet, ale nakonec i zničit wehrmacht.

Jestliže ve válkách proti zemím západní Evropy se dařilo německo-fašistickému velení dosahovat blížších strategických cílů v plánovaných lhůtách a rychlého vítězství, pak v počátečním období války proti SSSR německá fašistická armáda nesplnila plánované úkoly a nedosáhla „bleskového“ vítězství. Již před válkou přišla sovětská vojenská věda se zdůvodněným závěrem, že válka, kterou mohou rozpoutat imperialisté proti Sovětskému svazu, bez ohledu na její manévrový charakter, bude válkou vleklou a bude vyžadovat maximální vypětí všech materiálních a duchovních sil státu. To umožnilo včas stanovit příslušné směry výstavby sovětských ozbrojených sil, jejich přípravu a přípravu celého státu k válce s agresorem a vytvořit základy budoucího vítězství.

Zahájená válečná činnost ukázala hlavní rysy operací počátečního období války: velký rozmach a dynamičnost, účast všech druhů ozbrojených sil, rozhodnost a manévrovost bojové činnosti, rozvinuté úderu, hluboká obejití, obchvaty a obklíčení uskupení nepřítelů s použitím rychlých svazků i výsadek, vedení silných leteckých úderů, síťnatá sražení a boje, protiúderu vojsk v obraně.

Zkušenosti z války potvrdily tendenci k zkracování počátečního období. V první světové válce trvalo toto období dva měsíce, a ve Velké vlastenecké válce Sovětské-

ho svazu přibližně tři týdny. Potvrdily se také tendence ke zvětšování rozsahu a rozhodnosti bojové činnosti, snaha válčících stran dosáhnout v počátečním období války maximálně možných výsledků, které by zásadně ovlivnily další průběh války.

Počáteční období války bylo nejtěžším obdobím v boji SSSR proti fašistickým uchvatitelům. Úspěchy německé fašistické armády v červnu a červenci roku 1941 je možné vysvětlit těmi velkými časovými výhodami, které získala v důsledku militarizace hitlerovského Německa, využití vojenskoeconomických zdrojů bezmála celé západní Evropy a dlouhodobé přípravy k válce proti SSSR. Svou úlohu měly také některé chyby v určení možné doby napadení Sovětského svazu Německem a zanedbání příprav k odrazení prvních úderů wehrmachtu.

Válka na příkladech celé řady evropských států přesvědčivě ukázala, že v podmínkách jejího nenadálého zahájení a složité situace, mohly být strategické úkoly úspěšně plněny jen tehdy, když byly včas a všestranně připraveny nejen ozbrojené síly, ale také všechna odvětví národního hospodářství, a to na základě plánovitého přechodu na válečný stav a jeho včasného přebudování k zabezpečení potřeb ozbrojených sil ve válce.

Ze strany německého fašistického a japonského vojenskopolitického vedení se projevila tendence k využití lokálních válek a válečných provokací k narůstání jejich válečného potenciálu po uskutečnění částečných mobilizací, zkoušek nových prostředků ozbrojeného zápasu a způsobů jejich bojového použití. Uskutečnění částečné mobilizace ve značné míře umožnilo vyhnout se změnám v jejím plánu, předejít nepříteli v rozvíjení a zabezpečovalo vyšší pohotovost vojsk k vedení operací a bojů na počátku války.

Výsledky operací frontů a armád sovětských ozbrojených sil na počátku války nepříznivě ovlivnil nedostatek bojových zkušeností většiny velitelského a politického sboru Sovětské armády. Na velitelských funkcích svazků a operačních svazů

bylo nemálo mladých velitelů, kteří byli ustanoveni na odpovědná místa bezprostředně před zahájením války. Důsledky počátečního období dlouhou dobu ovlivňovaly podmínky a charakter válečné činnosti na sovětsko-německé frontě. Poučení jsou zvláště důležitá i v současných podmínkách.

Výsledky Velké vlastenecké války svědčí o tom, že ve světě neexistují takové síly, které by mohly zničit socialismus a srazit na kolena sovětský lid. Tyto výsledky jsou velkým varováním imperialistických agresorů, krutým a nezapomenutelným poučením historie.

Zmaření zámyslů fašistů ve válce proti Sovětskému svazu bylo výsledkem rozsáhlé a rozhodné činnosti komunistické strany a sovětského státu při mobilizaci lidu a armády k odporu proti nepříteli. V prvních osmi dnech války bylo povoláno do armády 5,3 miliónu osob a vytvořeno 96 nových svazků. Po překonání neuvěřitelných těžkostí v prvních dnech a týdnech války, které byly spojeny s přebudováním státního aparátu a vojenského velení, přechodem ekonomiky na válečný stav, stát vstoupil do nového období boje s nepřitelem.

Věrolomné napadení Německem vyžadovalo zásadní přestavbu sovětské ekonomiky. Byla uskutečněna ve zvláště krátkých lhůtách, měla organizovaný charakter a vyznačovala se vysokou efektivností. Jestliže přechod ekonomiky na válečný stav v Německu trval kolem sedmi let, v USA a Anglii čtyři až pět let, pak přechod sovětského průmyslu na válečnou výrobu byl ukončen v průběhu tří až čtyř měsíců, a veškeré ekonomicky důležité prostory a nutnosti evakuace závodů na východ. Také toto znovu potvrzuje nesporné přednosti socialismu před kapitalismem.

Ekonomická síla Sovětského svazu, vysoká mobilnost, organizovanost, plánovitost socialistického hospodářství, hrdinská prá-

ce lidí Sovětského svazu, umožnily v krátké době nejen odstranit dočasnou převahu fašistického Německa v technickém vybavení armády a ve válečné výrobě, ale také v krátkém čase předstihnout je v základních vojenskoekonomických ukazatelích, včetně výroby zbraní, bojové techniky a jiných druhů válečné produkce, v její kvalitě i množství.

V současné době v souvislosti s růstem ničivé síly zbraní, hloubky jejich působení a mobilnosti vojsk se podstatně zvyšují možnosti dosažení nesrovnatelně větších výsledků v průběhu prvních operací. Za použití jaderných zbraní a konvenčních prostředků, které jsou schopny vést úderu nevídané síly a ničit v krátkých lhůtách nejdůležitější objekty, ještě více závisí průběh a výsledek války na výsledcích jejího počátečního období. Na rozdíl od minulých válek, kdy byly zahajovány za nerovného poměru sil, větší připravenosti agresora k útoku, válka v současné době, bude-li rozpoutána reakčními silami imperialismu, bude začínat v podmínkách přibližné rovnosti, více nebo méně stejné připravenosti jednotlivých stran. Za této situace úloha počátečního období v průběhu a výsledcích války ještě více vzrůstá.

Po zahájení napadení agresorem bude rozvinuta válečná činnost s maximálním vypětím sil stran. Hromadně mohou být využity připravené druhy vysoce efektivních zbraní. První operace budou mít nejrozhodnější cíle. Proto úkoly stálé pohotovosti k okamžitému přechodu ozbrojených sil a celého národního hospodářství z mírového na válečný stav a rozhodný odpor proti válečným dobrodružstvím nabývají na významu zvláštní státní důležitosti.

Agresivní imperialistické státy a jejich bloky mají k dispozici velké koalici ozbrojené síly již v míru. Analýza cvičení armád NATO svědčí o tom, že vytvořená bojeschopná strategická a operační uskupení vojsk jsou schopná okamžitě vést silné údery. Agresor může rozpoutat válku kdykoli s využitím buď rozvinutých sil prvního strategického sledu, nebo mohutných raketových, leteckých systémů k prvnímu

„dezorganizujícímu“ úderu, po kterém zahájí rozvíjení pozemní vojska. Pohotovostní útvary, letouny a rakety pravděpodobného nepřítele jsou vždy v bojové pohotovosti. Je plně pochopitelné, že ozbrojené síly SSSR a dalších států Varšavské smlouvy bedlivě sledují činnost pravděpodobného nepřítele a jsou v potřebné pohotovosti.

Zkušenosti fašistického Německa a militaristického Japonska z uskutečnění částečné mobilizace a z organizace věrolomného napadení v plné míře převzaly státy NATO a, doplnily je novými opatřeními. V soudobých podmínkách připuštění narušení rovnováhy sil a opožďování protiprotření vůči nepřátelským přípravným akcím však hrozí ještě vážnějšími následky.

Agresor, který se připravuje rozpoutat válku, bude uskutečňovat různé způsoby záluďného maskování a dezinformace, aby utajil skutečný význam připravovaných opatření. I přesto, že nepřítel pečlivě zastírá svou činnost, současný průzkum všech druhů je schopen zjistit jeho bezprostřední přípravu k válce.

Vytvoření výhodných podmínek k vedení ničivého odvetného úderu na počátku války bude podmíněno včasným a úplným splněním řady nejdůležitějších opatření. Podstatou všeho je bojová pohotovost armády. Řízení vojsk ve válce vyžaduje výjimečnou vytrvalost, organizovanost a operativnost, dovednost rychle a chladnokrevně hodnotit situaci, správně posuzovat vlastní síly a možnosti, předvídat pravděpodobný průběh bojové činnosti vojsk (sil) na zemi a ve vzduchu. Chyby velitelů a štábů, způsobené nedostatečnou sladností nebo nesprávným předvídáním charakteru operací na počátku války, jsou prostě nepřipustné.

Použití nejnovějších prostředků boje při neustálém zvyšování jejich mohutnosti a dálky střelby na cíle, úplná motorizace armád dodává válečné činnosti počátečního období války podstatně jiný charakter, než tomu bylo v minulých válkách.

Proto všestranná, promyšlená příprava k odražení agrese je důležitým úkolem důstojnického sboru. Nesmíme zapomínat,

že nenadálé napadení hodnotí vojenští teoretikové imperialismu jako jeden z nejdůležitějších předpokladů vítězství.

V podmínkách výrazného zhoršení vojenskopolitické situace je nutná všestranná, výjimečně vysoká bdělost, která umožní zjistit přípravy agresora k nenadálému napadení ihned na počátku a přijmout rozhodná konkrétní opatření k jeho odražení. Soudobé prostředky ničení umožňují vést údery na objekty, které jsou na jakémkoli místě zeměkoule, a ničit přitom nejen jednotlivé vojenské základny, letiště, přístavy atd., ale i celé průmyslové prostory, dokonce i malé státy. USA a jejich vojenští spojenci ve svých různých koncepcích (např. „zastrašování“, „nové jaderné strategie“) věnují zvláštní pozornost nenadálým „předstihujícím“, „odzbrojovacím“ a dalším úderům na Sovětský svaz a jeho spojence.

Historicky vzniklý problém zmaření nenadálé činnosti agresora nabývá v současné době na státní důležitosti zvláštního významu. Napadení je možné připravovat utajeně v rámci velkých vojenských cvičení USA a NATO. V poslední době jsou charakterizované velkým rozmachem a jen těžce se dají rozeznat od reálného rozvíjení ozbrojených sil k napadení.

Musíme počítat s tím, že v soudobých podmínkách není nutné, aby agresor k uskutečnění přepadení rozvínoval své vojska podél státních hranic. Za určitých podmínek může vést mohutné letecké a raketové údery bez toho, aby nosiče byly v zóně PVO, a pozemní vojsky může přejít do útoku přímo z míst stálé dislokace nebo z prostorů cvičení.

Ve spojitosti s tím nabývá na zvláštním významu včasné zhodnocení nejpravděpodobnějších variant činnosti nepřítel. To určuje nutnost včasných protiopatření — operativní, časově sladěné a odpovídající reakce na každou nepřátelskou činnost agresora.

Historické zkušenosti svědčí o tom, že nenadálosti napadení bylo dosahováno především tam a tehdy, kde se projevovala bezstarostnost a byla nízká bojová pohotovost. V současných podmínkách jsou nepřipustné neodpovědnost, snížení bdělosti, spokojenost a sebeuspokojení. Je nutné, abychom byli dokonale připraveni na všechny nahodilosti. To vyžaduje další intenzivní rozvoj vojenské vědy a vojenského umění, aktivní podíl na rozpracování problematiky teorie a praxe organizace a vedení prvních operací v počátečním období války k zaručenému zmaření nenadálého napadení.